

Andrei MacukInstytut Historii im. T. Manteuffla Polskiej Akademii Nauk
e-mail: andrei.macuk@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5684-5721

DOI: 10.15290/mhi.2022.21.01.07

Protestacje przeciwko nowogródzkim sejmikom za panowania Augusta III (1736–1763)

ABSTRAKT

Przeciwko sejmikom nowogródzkim najczęściej protestowano w skali całego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Udało się odnaleźć 93 protestacje przeciwko sejmikom nowogródzkim za panowania Augusta III. Umożliwiło to po raz pierwszy przeprowadzenie badania tego typu dokumentów sejmikowych. Celem artykułu jest analiza protestacji przeciwko sejmikom nowogródzkim za panowania Augusta III z wyróżnieniem podobieństw i różnic między nimi. Protestacje zostały wniesione przeciwko wszelkiego rodzaju sejmikom powiatowym nowogródzkim. W rezultacie można się dowiedzieć o czasie i miejscu aktywacji protestacji. Udało się ustalić dokładną liczbę protestującej szlachty tak na osobnych sejmikach, jak i ogółem na sejmikach nowogródzkich. Niemal wszyscy protestujący byli przedstawicielami drobnej szlachty. Rzadki był udział urzędników i czołowych rodzin szlacheckich powiatu nowogródzkiego. Głównym celem protestacji było rozbitcie sejmiku i dlatego były one głównie przeciwne wyborowi dyrektora sejmikowego. Okazało się, że nie ma związku między liczbą protestów a uznaniem sejmiku za zerwany. Udało się też ustalić, że nie ma związku między liczbą szlachty, która podpisała protest, a uznaniem sejmiku za zerwany.

Protestations Against Nowogródek Sejmiks During August III's Reign (1736–1763)

ABSTRACT

Nowogródek (Novogrudok) sejmiks were most often protested throughout the Grand Duchy of Lithuania. There were 93 protestations against the Nowogródek (Novogrudok) sejmiks during August III's reign. This made it possible to conduct a study of this type of sejmik documents for the first time. The purpose of the article is to analyze the protestations against the Nowogródek sejmiks during

Augustus III's reign, highlighting the common and different between them. Protestations were brought against all types of Novogrudok povet sejmiks. As a result, it was possible to establish the time and place where the protestations were brought. It was possible to establish the exact number of the protesting gentry in individual sejmiks and the usual number in Nowogródek sejmiks. Almost all of them were representatives of the petty gentry. It was possible to outline the circle of clans and certain gentry, who most often put their signatures under protestations against the Novogrudok sejmiks. The participation of the Novogrudok povet uryadniks (officers) and leading gentry families was rare. At the same time, the leading noble groups of the Grand Duchy of Lithuania had a significant influence on the Novogrudok sejmik: the Radzivils, the Sapiehas and the Czartoryskis. Their influence on the petty gentry was manifested in its active participation in protestations at Novogrudok sejmiks. The protestations, main purpose was to disrupt the sejmik and therefore they were mainly against the sejmik director election. It was possible to find out that there is no connection between the number of protestations and the recognition of the sejmik as disrupted. It was possible to establish that there is also no connection between the number of gentry who signed the protestations and the recognition of the sejmik as disrupted. In conclusion, the average participation in protests against the Novogrudok sejmik during August III reign was reconstructed.

Słowa kluczowe: powiatowy sejmik, protestacja przeciwko sejmikowi, Nowogródek, szlachta, magnaci

Key words: povet (district) sejmik, protestation against sejmik, Nowogródek (Novogrudok), gentry, nobility

Sejmik nowogródzki za panowania Augusta III mocno wyróżniał się na tle innych sejmików WKsL. Spowodowane to było silnym wpływem Radziwiłłów, którzy właśnie w tym powiecie posiadali swoje główne posiadłości. Ich silną pozycję majątkową powiększyło jeszcze definitywne przejęcie tzw. dóbr neuburskich. Początkowo wywołało to konflikty z licznymi posesorami i zastawnikami tych dóbr, które przenosiły się na obrady sejmikowe, ale z czasem Radziwiłłowie umocnili swoją pozycję i wraz ze swoimi stronnikami zdominowali sejmik w Nowogródku¹. Ich dodatkowym atutem było dzierżenie urzędu wojewody nowogródzkiego przez niemal cały okres rządów Augusta III. Najpierw

¹ J. Lesiński, *Spory o dobra neuburskie*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 1996, t. 6, s. 115-130. W. Karkucińska, *Anna z Sanguszków Radziwiłłowa*, Warszawa 2000, s. 45-51; A. Мацук, *Барацьба магнацкіх групавак у ВКЛ (1717–1763 гг.)*, Мінск 2010, s. 82-138; Idem, *Радзівілы і справа аб “нойбурскіх ўладаннях” у 1730–1740-я гады*, „Беларускі гістарычны часопіс” 2005, nr 3, s. 15-21; Idem, *Рух пасэсараў “нойбурскіх ўладанняў”*, „Геральд Litherland” 2007, nr 17, s. 26-37; Z. Anusik, A. Stroynowski, *Radziwiłłowie w epoce saskiej. Zarys dziejów politycznych i majątkowych*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” 1989, nr 33, s. 29-58.

województwo był od 1729 do 1746 r. Mikołaj Faustyn Radziwiłł, a po jego śmierci do 1754 r. syn Jerzy. Po nagłym zgonie tego ostatniego urząd przypadł Józefowi Jabłonowskiemu, który wprawdzie był blisko skoligacony z Radziwiłłami przez żonę Karolinę, rodzoną siostrę hetmana wielkiego litewskiego i wojewody wileńskiego Michała Kazimierza, ale niezbyt często włączał się w przygotowanie sejmików nowogródzkich. Jego brak zaangażowania nieco osłabiał wpływy radziwiłłowskie, ale te i tak pozostawały niezwykle mocne sprawiając, że żaden ród magnacki nie mógł równać się z nimi znaczeniem na tychże sejmikach aż do końca saskiego panowania. Na sejmiku w Nowogródku mandaty poselskie zdobywali często młodzi Radziwiłłowie².

Spośród innych rodzin magnackich większe dobra w Nowogródczyźnie mieli tylko Sapiehowie i posiadacz Lachowicz wojewoda mściśławski Jerzy Felicjan Sapieha rywalizował na sejmikach z frakcją radziwiłłowską. Po jego śmierci w 1750 r., dzięki mobilizacji średniej szlachty, skuteczną walkę z Radziwiłłami podjęła „Familia”. W rezultacie rywalizacji magnackiej sejmiki nowogródzkie w czasach Augusta III były często zrywane. Spośród 14 poselskich zerwano 7, na 28 sejmików gromnicznych (deputackich) aż 17 zerwano³. Wiele sejmików też było oprotestowanych, ale skutkiem tego nie uznawano ich za zerwane.

Po śmierci w 1734 r. Stefana Haraburdy, pisarza ziemskiego nowogródzkiego⁴ i wakowaniu tego urzędu, którego posiadacz z mocy prawa stawał się pisarzem kadencji ruskiej Trybunału Litewskiego w Nowogródku, szczególnie zagrożone zerwaniem stały się tamtejsze sejmiki deputackie. Deputaci nowogródzcy mieli bowiem pierwszeństwo do funkcji pisarza trybunalskiego kadencji ruskiej w Nowogródku, a pełnienie tej funkcji miało istotne znaczenie dla litewskich stronnictw magnackich⁵.

² Z. Anusik, A. Stroynowski, *Radziwiłłowie w epoce saskiej. Zarys dziejów politycznych i majątkowych*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica 1989, nr 33, s. 29-58; A. Мацук, *Апазіцыя Радзівілам на наваградскіх соймаках 1736–1763 гг.*, [w:] *Навагрудчына ў гістарычна-культурнай спадчыне Еўропе (да 600-годдзя Грунвальдскай бітвы)*, Мінск 2010, s. 135-144; Idem, *Наваградскія пасольскія соймкі 1756 г.*, „Архіварыус” 2015, выпуск 13, s. 225-236; Idem, *Radziwiłłowie jako posłowie na sejmy Rzeczypospolitej w czasach panowania Augusta III*, [w:] *Wokół Sobieskich i Radziwiłłów. Prestiż, przejawy pobożności, działalność polityczna*, red. J. Pietrzak, Nieborów-Arkadia 2020, s. 68-76.

³ A. Мацук, *Апазіцыя Радзівілам на наваградскіх соймаках 1736–1763 гг...*, s. 135-144; Idem, *Наваградскія пасольскія соймкі 1756 г.*, „Архіварыус” 2015, выпуск 13, s. 225-236; Idem, „Несрываемыя” и „успешныя” сеймики в Великом княжестве Литовском во время правления Августа III, [w:] *XVIII amžiaus studijos*, t. 1: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: tarp tradicijų ir naujovių*, sud. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius 2015, s. 35-53.

⁴ *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1697–1794): Spis*, red. A. Rachuba; oprac.: A. Rachuba i P.P. Romaniuk, przy współpr. A. Macuka i J. Aniszczunki, Warszawa 2004, s. 13.

⁵ A. Macuk, *Wybór pisarzy Trybunału Wielkiego Księstwa Litewskiego w latach 40. XVIII w.*, [w:] *Rzeczpospolita państwem wielu narodowości i wyznań XVI–XVIII wiek*, red. A. Filipczuk-Kocur, T. Ciesielski, Warszawa – Opole 2008, s. 105-124.

Analizując kwestię protestacji wobec sejmików nowogródzkich zajmujemy się okresem od 1736 r., ponieważ wcześniejsze sejmiki odbywały się w sytuacji walki zbrojnej pomiędzy zwolennikami Sasa i Stanisława Leszczyńskiego. Na sejmikach przedsejmowych w 1735 r. posłowie byli często wybierani przemocą pod naciskiem wojskowym, dlatego wybrano wówczas posłów ze wszystkich 24 sejmików powiatowych na Litwie⁶.

Prawo litewskie nie określało warunków ważności protestacji. Mogła ją zgłosić każdy uczestnik obrad sejmikowych. Protestacja podczas sejmiku zawieszala *activitatem* zjazdu. Mogła być zgłoszona w razie łamania prawa podczas obrad. W efekcie protestacji zgromadzenie powinno się rozejść, ale jak stwierdza Andrzej Zakrzewski „Naturalnie, protestacja nieskuteczna, czyli niezakończona zerwaniem sejmiku lub uwzględnieniem postulatów składającej ją szlachty, nie zostawiała wzmianki”⁷. Wypada zauważyć, że były nieskuteczne protestacje, które zostały wpisane do ksiąg sądów grodzkich lub Trybunału Litewskiego. W trakcie poszukiwania akt sejmiku nowogródzkiego udało się odnaleźć wiele takich protestacji, które stanowią bardzo ciekawy i mało zbadany materiał dla historyka⁸. Duża liczba protestacji wynikała ze znaczenia tego sejmiku dla

⁶ А. Мацук, *Паслы з ВКЛ на сойм Рэчы Паспалітай 1735 г.*, „Гісторыка-археалагічны зборнік” 2017, выпуск 32, s. 118-126.

⁷ А. Zakrzewski, *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII w. Ustrój i funkcjonowanie: sejmik trocki*, Warszawa 2000, s. 107.

⁸ НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 12, арк. 420-421адв; LVIA, SA 91, k. 17-20v; РНБ, АД 126, л. 233-236; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 13, арк. 802-803адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 14, арк. 906-907адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 14, арк. 908-908адв; LVIA, SA 95, k. 643-644; НГАБ, ф. 1731, вопіс 1, nr 25, арк. 172-173адв; РГАДА, ф.1463, nr 1082, k. 1-2; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 19, арк. 272-273v; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 20, арк. 440-440адв; НГАБ, ф. 1710, вопіс 1, nr 14, арк. 84-84адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 22, арк. 465-465адв; НГАБ, ф. 1722, вопіс 1, nr 104a, арк. 229-229адв; НГАБ, ф. 1722, вопіс 1, nr 104a, арк. 230-230адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 23, арк. 1237-1237адв; НГАБ, ф. 1733, вопіс 1, nr 37, арк. 64-64адв; НГАБ, ф. 1733, вопіс 1, nr 37, арк. 65-65v; НГАБ, ф. 1722, вопіс 1, nr 104b, арк. 216-216адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 24, арк. 666-667; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 24, арк. 669-670; НГАБ, ф. 1722, вопіс 1, nr 104b, арк. 270-270адв; НГАБ, ф. 1722, вопіс 1, nr 104b, арк. 271-271адв; НГАБ, ф. 1710, вопіс 1, nr 15, арк. 909-909адв; РНБ, АД 126, л. 240-241; НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 38, арк. 19-20; РНБ, АД 126, л. 242; НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 38, арк. 21-22адв; НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 38, арк. 23-23адв; НГАБ, ф. 1722, вопіс 1, nr 106, арк. 139-139адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 25, арк. 443-443адв; НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 38, арк. 87-88адв; LVIA, SA 113, k. 828-829v; LVIA, SA 113, k. 836-837v; LVIA, SA 113, k. 838-839v; LVIA, SA 113, k. 840-841v; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 27, арк. 118-119адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 27, арк. 120-120v; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 27, арк. 121-121адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 27, арк. 123-123адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 28, арк. 138-138адв; LVIA, SA 116, k. 711-712; НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 40, арк. 46-46v; НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 40, арк. 49-49адв; НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 40, арк. 50-51адв; НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 40, арк. 55-55адв; НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 40, арк. 52-53; НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 40, арк. 54-54v; НГАБ, ф. 1722, вопіс 1, nr 108, арк. 510-511адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 28, арк. 1471-1471адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 29, арк. 65-65адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 29, арк. 67-68адв; LVIA, SA 119, k. 370-371v; LVIA, SA 119, k. 372-373; LVIA, SA 119, k. 374-375; LVIA, SA 119, k. 378-379; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 30, арк. 13-13адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 30, арк. 97-97адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 30, арк. 100-100адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 30, арк. 101-101адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 30, арк. 102-102адв; НГАБ, ф. 1730, воп. 1, nr 30, арк. 103-103адв; НГАБ,

stronnictw magnackich. Celem niniejszego artykułu jest przeanalizowanie nowogródzkich protestacji sejmikowych z okresu panowania Augusta III i opisanie podobieństw oraz różnic między nimi.

Tabela 1. Protestacje przeciwko sejmikom nowogródzkim

Rok	Rodzaj sejmiku	Liczba protestacji
1736	Gromniczny	1
1736	Poselski	–
1736	Relacyjny	1
1737	Gromniczny	1
1738	Gromniczny	2
1738	Poselski	1
1739	Gromniczny	–
1740	Gromniczny	–
1740	Poselski	1
1741	Gromniczny	1
1742	Gromniczny	2
1743	Gromniczny	–
1744	Gromniczny	1
1744	Poselski	–
1745	Gromniczny	1
1746	Gromniczny	–
1746	Poselski	2
1747	Gromniczny	1
1748	Gromniczny	3
1748	Poselski	5
1749	Gromniczny	–
1750	Gromniczny	5
1750	Poselski	2
1751	Gromniczny	4

1752	Gromniczny	4
1752	Poselski	–
1753	Gromniczny	2
1754	Gromniczny	5
1754	Poselski	1
1755	Gromniczny	5
1755	Gospodarski	1
1756	Gromniczny	10
1756	Poselski	11
1757	Gromniczny	–
1758	Gromniczny	1
1758	Poselski	1
1759	Gromniczny	3
1760	Gromniczny	4
1760	Poselski	2
1761	Gromniczny	1
1761	Poselski	–
1762	Gromniczny	1
1762	Poselski	3
1763	Gromniczny	4
Razem		93
Gromniczne		62
Poselskie		29
Gospodarskie		1
Relacyjne		1

Źródło: opracowanie własne na podstawie akt przechowywanych w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi (Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі), zob. przypis nr 8.

ф. 1730, вопіс 1, nr 30, арк. 104-104адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 30, арк. 105-105адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 30, арк. 105а-105аадв; НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 41, арк. 58-58адв; LVIA, SA 121, k. 1386-1389v; LVIA, SA 121, k. 1390-1391v; РНБ, АД 126, л. 248-250; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 30, арк. 823-824адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 30, арк. 825-826адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 30, арк. 827-827адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 30, арк. 828-829адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 30, арк. 830-831адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 30, арк. 832-832адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 30, арк. 833-833адв; НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 41, арк. 417-417адв; НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 41, арк. 463-463адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 32, арк. 784-784адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 32, арк. 752-752адв; LVIA, SA 125, k. 461-462v; LVIA, SA 125, k. 463-464v; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 33, арк. 106-106адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 34, арк. 99-100адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 34, арк. 101-101v; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 34, арк. 102-102адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 34, арк. 114-114v; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 34, арк. 690-690адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 34, арк. 694-694адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 35, арк. 170-171; LVIA, SA 129, k. 737-738; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 35, арк. 1183; НГАБ, ф. 1730, nr 35, арк. 1881-1881 адв; AGAD, AR, dz. II, suplement 946 (5); НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 35, арк. 1882-1883; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 35, арк. 1894-1894адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 36, арк. 88-88адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 36, арк. 90-91v; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 36, арк. 94-94адв; НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 36, арк. 95-95адв.

Protestację zgłaszano na sejmiku ustnie i dopiero, gdy nie odniosła skutku, aby udokumentować jej pojawienie się spisywano tekst protestu (manifestu) i następnie dokonywano jego urzędowej aktykacji⁹. Udało się odnaleźć 93 protestacje przeciwko różnego rodzaju sejmikom nowogródzkim.

Z przedstawionej Tabeli 1 wynika, że protestacje były wnoszone przeciwko sejmikom poselskim, gromnicznym, gospodarskim i relacyjnym. Liczba protestów wzrosła w latach 1750–1756. Ich rekordowa ilość przypadła na rok 1756, kiedy pojawiło się aż 21 protestów (10 przeciwko sejmikowi gromniczemu i 11 poselskiemu). Wyjątkowo duża liczba 11 protestacji wobec sejmiku poselskiego wynikała z jego rozdzielenia i prowadzenia obrad przez dwa konkurencyjne zgromadzenia. Gwałtowny wzrost liczby sprzeciwów był rezultatem zaostrzenia się walki politycznej w WKsL między Radziwiłłami a Czartoryskimi, która nasiliła się od roku 1755¹⁰. Narastanie protestacji w latach 1750–1754 (20 sprzeciwów na sejmikach gromniczych) wynikało tak z konfliktów wewnętrznych wśród miejscowej szlachty, jak z ciągłego zainteresowania sejmikami w Nowogródku ze strony stronnictw magnackich¹¹.

Interesujące jest porównanie protestów wobec sejmiku nowogródzkiego z innymi sejmikami za panowania Augusta III. Dzięki edycji akt sejmiku kowieńskiego wiemy, że wniesiono przeciwko zaledwie 10 protestacji¹². Jest to liczba nieporównywalnie mniejsza, ale też łatwa do wytłumaczenia, bo sejmik w Kownie był uważany wówczas za niezrywalny, a więc protestów przeciwko niemu było tak mało. Więcej było sprzeciwów wobec sejmików wileńskich –

⁹ A. Zakrzewski, *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII w....*, s. 110.

¹⁰ A. Мацук, *Паслы ад павятовых соймаў ВКЛ на сойм Рэчы Паспалітай 1756 г.*, [w:] *Україна крізь віки: Збірник наукових праць на пошану академіка НАН України професора Валерія Смоля, Київ 2010*, s. 624–639; Idem, *Фінансава-арганізацыйнае забеспячэнне дзейнасці павятовых соймаў 1756–1757 гг.: новыя крыніцы*, „Вестці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук” 2019, nr 1, s. 56–68.

¹¹ A. Мацук, *Барацьба магнацкіх групавак у ВКЛ...*, s. 338–339, 341, 344, 347; Idem, *Апазіцыя Радзівілам на наваградскіх соймах 1736–1763 гг. ...*, s. 139–140; AGAD, Zbiór Czołowskiego, sygn. 574, M. Czartoryski do J.S. Sapiehy, 17 lutego 1751, Wołczyn, k. 138–139; LVIA, f. 1135, ap. 14, b. 32, List [Mikołaja Tadeusza Łopacińskiego] do Księcia [mp. podkanclerzego [litewskiego] Michała Czartoryskiego] z Nowogródka pisany, k. 90v–91v; LMAB, f.119, b. 141, M. Czartoryski do M. Łopacińskiego, 27 lutego 1751, Wołczyn, k. 29–29v; A. Мацук, *Планы магнацкіх групіровак на выбіральныя кампаніі в правленіе Августа III*, [w:] *XVIII amžiaus studijos*, t. 7: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Giminė. Bendrija. Grupotė*, sud. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius 2020, s. 64; AGAD, AR, dz. V, sygn. 12424, cz. 1, M. Protasowicz do M.K. Radziwiłła, 9 lutego 1754, Nowogródek, k. 40–41; AGAD, AR, dz. IV, sygn. 640, Barbara Radziwiłłowa do M.K. Radziwiłła, 13 kwietnia 1754, Dzieciół, k. 91–92.

¹² *Akta sejmiku kowieńskiego z lat 1733–1795*, wydała Monika Jusupović, Warszawa 2019, s. 108–110, 113–114, 139–140, 149–150, 535–538.

wiadomo o 23 protestacjach¹³, ale to także cztery razy mniej niż w Nowogródku. W Wielkim Księstwie Litewskim najczęściej zrywany był sejmik mściślowski (zerwano 8 z 14 sejmików poselskich, a także 20 z 28 gromnicznych¹⁴). Tym niemniej znamy jedynie 12 protestacji wobec obrad w Mściśławiu. Z pewnością było ich znacznie więcej, ale wielu protestacji nie spisywano, ponieważ często do zerwania sejmiku wystarczył sprzeciw ustny. Ostatni przykład uzmysławia fakt, że liczba zgłoszonych protestacji nie jest zbieżna z liczbą niedoszłych sejmików. W Nowogródku było 93 protestacji czyli prawie 8 razy więcej niż w Mściśławiu, ale zerwanych sejmików było o 2 mniej (były to sejmiki gromniczne). Z naszych wieloletnich kwerend wynika, że najbliższa duża liczba sprzeciwów dotyczy sejmików lidzkich i trockich (około 50 przypadków), ale ciągle było to prawie o dwa razy mniej niż wobec nowogródzkich.

Czy na oprostowanie nowogródzkich sejmików deputackich w latach parzystych wpływała kwestia pierwszeństwa deputatów z Nowogródka do funkcji pisarza trybunalskiego kadencji ruskiej? Wydaje się, że tak, ponieważ na 62 protestacje przeciw sejmikom gromniczym aż 39 zaniesiono w latach parzystych, co oznacza sprzeciwy wobec 11 z 14 odbywanych sejmików. Z drugiej strony deputaci nowogródzcy byli 4 razy pisarzami kadencji ruskiej (1738, 1742, 1744 i 1748) i za każdym razem protesty wnoszone przeciw sejmikom okazywały się nieskuteczne.

Protestacja nabierała mocy prawnej po aktykacji (obłacie) w dowolnym urzędzie grodzkim na terenie całej Rzeczypospolitej. To pozwalało rywalizującym stronnictwom na wpisywanie protestów w dogodnym dla siebie czasie i miejscu.

W przypadku sejmiku nowogródzkiego kwestia miejsca wnoszenia protestacji wygląda następująco. Zdecydowanie najwięcej, bo 52 sprzeciwy wniesiono do sądu grodzkiego w Nowogródku. Złożono tam od 1 do 7 protestacji wobec 22 sejmików.

¹³ R. Jurgaitis, *Nuo bajoriškosios savivaldos iki parlamentarizmo: Vilniaus seimelio veikla 1717–1795 m.*, Vilnius 2016, s. 370-384; LVIA, SA 4750, k. 191-192; LVIA, SA 4751, k. 1678-1678v; LVIA, SA 4752, k. 135-136; LVIA, SA 5961, k. 270-270v, 272-272v; LVIA, SA 5971, k. 62-62v; LVIA, SA 13919, k. 53-54v; LVIA, SA 13923, k. 312-312v; LVIA, SA 127, k. 524-525v, 526-527v; LVIA, SA 129, k. 771-772v; LVIA, SA 132, k. 1137-1138v. Większość protestacji na sejmikach gromnicznych jest już znana i została wskazana w drugim tomie spisów deputatów do Trybunału Litewskiego. *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, s. 168-281.

¹⁴ A. Macuk, *Sejmiki województwa mściślowskiego za panowania Augusta III*, [w:] *Unie między państwowe, parlamentaryzm i samorządność Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, red. W. Uruszczak, Z. Noga, M. Zwierzykowski, K. Fokt, Warszawa 2020, s. 350-376.

Tabela 2. Miejsce aktykacji protestacji przeciwko sejmikowi

Rok	Rodzaje sejmików	Miejsce aktykacji protestacji
1736	Gromniczny	1 (nowogródzki sąd grodzki i taka sama kopia do ksiąg Trybunału WKsL)
1736	Relacyjny	1 (Trybunał WKsL)
1737	Gromniczny	1 (nowogródzki sąd grodzki)
1738	Gromniczny	2 (nowogródzki sąd grodzki)
1738	Poselski	1 (Trybunał WKsL)
1740	Poselski	1 (orszański sąd grodzki)
1741	Gromniczny	1 (Trybunał WKsL)
1742	Gromniczny	2 (nowogródzki sąd grodzki)
1744	Gromniczny	1 (wołkowyski sąd grodzki)
1745	Gromniczny	1 (nowogródzki sąd grodzki)
1746	Poselski	2 (lidzki sąd grodzki)
1747	Gromniczny	1 (lidzki sąd grodzki)
1748	Gromniczny	3 (2 piński i 1 lidzki sądy grodzkie)
1748	Poselski	5 (2 nowogródzki, 2 lidzki 1 wołkowyski sądy grodzkie)
1750	Gromniczny	5 (3 słonimski, 1 lidzki i 1 nieustalony)
1750	Poselski	2 (nowogródzki i słonimski sądy grodzkie)
1751	Gromniczny	4 (Trybunał WKsL)
1752	Gromniczny	4 (nowogródzki sąd grodzki)
1753	Gromniczny	2 (nowogródzki sąd grodzki i Trybunał WKsL)
1754	Gromniczny	5 (słonimski grodzki sąd)
1754	Poselski	1 (nowogródzki grodzki sąd)
1755	Gromniczny	5 (2 nowogródzki sąd grodzki i 3 Trybunał WKsL)
1755	Gospodarski	1 (Trybunał WKsL)
1756	Gromniczny	10 (9 nowogródzki i 1 słonimski sądy grodzkie)
1756	Poselski	11 (7 nowogródzki i 2 słonimski sądy grodzkie, 2 Trybunał WKsL)
1758	Gromniczny	1 (nowogródzki sąd grodzki)
1758	Poselski	1 (nowogródzki sąd grodzki)
1759	Gromniczny	3 (1 nowogródzki sąd grodzki i 2 Trybunał WKsL)
1760	Gromniczny	4 (nowogródzki sąd grodzki)
1760	Poselski	2 (nowogródzki sąd grodzki)
1761	Gromniczny	1 (nowogródzki sąd grodzki)
1762	Gromniczny	1 (nowogródzki sąd grodzki)
1762	Poselski	3 (nowogródzki sąd grodzki)
1763	Gromniczny	4 (nowogródzki sąd grodzki)

Źródło: opracowanie własne na podstawie akt przechowywanych w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi (Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі), zob. przypis nr 8.

Drugie najpopularniejsze miejsce to Trybunał Litewski, gdzie aktykowano 16¹⁵ protestacji (od 1 do 4) wobec 10 sejmików. Stosunkowo częste wykorzystywanie kancelarii trybunalskiej, co wyróżnia protesty wobec sejmików nowo-

¹⁵ Jeszcze jedna z nich była wniesiona jednocześnie do grodu nowogródzkiego.

gródzkich od innych z terenu WKsL, wynikało z faktu odbywania ruskiej kadencji Trybunału akurat w Nowogródku i większość aktykacji „trybunalskich” wniesiono właśnie wtedy. W przypadku innych sejmików np. trockiego, do Trybunału udawano się w razie nieprzyjęcia protestu w macierzystym i innym pobliskim grodzie¹⁶. Dodatkowym motywem składania protestów wobec sejmiku deputackiego w Trybunale w latach parzystych było utrudnienie deputatom z Nowogródka wejście do koła trybunalskiego i ubieganie się o funkcję pisarza kadencji ruskiej.

Częstym zjawiskiem było nieprzyjmowanie protestacji w miejscowym grodzie, wobec czego udawano się do innego pobliskiego. Protestujący wobec sejmiku trockiego, co badał Andrzej Zakrzewski, kierowali się w takiej sytuacji do Wilna¹⁷, natomiast szlachta nowogródzka wybierała najczęściej Słonim. Z tego powodu w tamtejszych księgach grodzkich zachowało się 12 protestacji (jednocześnie od 1 do 5) wobec 5 sejmików. Zwraca uwagę, że wszystkie te protesty pochodzą z lat 1750–1756 (5 wobec sejmiku gromnicznego w 1754 r., 3 wobec takiego sejmiku w 1750 r., 2 wobec sejmiku poselskiego w 1756 r., po jednej przeciw sejmikowi poselskiemu 1750 r. i gromniczemu 1756 r.). Najbliżej Nowogródka znajdował się gród w Lidzie, gdzie w latach 1746–1750 wniesiono 7 protestów przeciwko 5 sejmikom (po 2 protestacje na sejmiki poselskie w 1746 i 1748 r. i po jednej na gromniczne w latach 1747, 1748 i 1750). Jak łatwo zauważyć gród lidzki jako miejsce aktykowania nowogródzkich sprzeciwów od 1750 r. został zastąpiony przez gród słonimski. Na pewno powiązane to było ze śmiercią Jerzego Felicjana Sapiehy i przejściem kierownictwa ugrupowania antyradziwiłłowskiego do miejscowej szlachty średniej. W tymże 1750 r. protest wobec sejmiku gromnicznego złożono zarówno w Lidzie jak i w Słoniemiu, choć powodem wybrania innych miejsc niż Nowogródek było nie tyle odrzucenie protestu przez gród nowogródzki, ile prawdopodobny zamiar oszustwa, które był łatwiejsze do ukrycia w zamiejscowych grodach. Część szlachty nowogródzkiej – zwolenników Radziwiłłów – zarzuciła, że zanesione protestacje zawierają sfałszowane podpisy. Marcin Korsak, Adam Kiersnowski, Niesłuchowscy i Milewscy w swoim manifestie twierdzili, że w ogóle nie byli na sejmiku, ale mimo to „protestacje posporządzali i do takowych protestacji i sami się podpisali”. Co więcej, wpisano do protestu wszystkich obecnych w stancji wojewody mściśławskiego Jerzego Felicjana Sapiehy, także nieuczestniczących w sejmiku. Pod protestacją znalazły się podpisy nieobecnych nie tylko na sejmiku, ale nawet w Nowogródku, a powodem wniesienia jej w grodzie słonimskim, było dodanie podpisów

¹⁶ A. Zakrzewski, *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII w....*, s. 112.

¹⁷ Ibidem.

obywatelów powiatu słonimskiego, osób kilku jako to ichm. panów Raka i Czeczotów takż na tym sejmiku niebyłych, a nadto niewiadome i w województwie nowogródzkim nie znajdujące się nazwiskami osoby scilicet niejakowychści Dłachtena, Hałke, Galkiewicza, Łotowskiego, Palikszę, Paziewicza i innych. Tu-dzież niektórych pisma nieumiejętnych sami rękoma swymi podpisywali, a niektórych etiam tych ichm., którzy actu na tym sejmiku byli nie protestowali się¹⁸.

Podobnie wadliwa była protestacja przeciw sejmikowi poselskiemu 1750 r. również wniesiona w Słonimiu. Protestanci „zapisawszy katalog imion i przezwisk osób, którzy żadnej posesji nie mają i nie są patriotami tego województwa. Drugich amplifikując liczbę jako ichm. panów Małuszyckich i Kuncewiczów, których tyłu nie masz i na sejmiku nie byli”. W przypadku obu protestacji z 1750 r. twierdzono, że były aktykowane nie w Nowogródku, ale w innym miejscu, ponieważ zostały sfalszowane i nie były zgłaszane na sejmiku nowogródzkim¹⁹. Być może z tej racji protesty te nie zostały uznane i nie unieważniły wyboru nowogródzkich deputatów i posłów w 1750 r., choć jeśli chodzi o deputatów, większe znaczenie miało porozumienie litewskich magnatów co do Trybunału Litewskiego w tym roku²⁰.

Po dwie protestacje wniesiono do grodów w Wołkowysku i Pińsku. Jedna protestacja przeciw sejmikowi nowogródzkim znalazła się nawet w księgach grodzkich w dalekiej od Nowogródka Orszy. Aktykowanie w Orszy prawdopodobnie należy wiązać z osobą, która protest wniosła i podpisała na pierwszym miejscu – był to mostowniczy orszański Jan Michał Borodzicz, który posiadał dobra zarówno w powiecie nowogródzkim, jak i w orszańskim²¹. Co ciekawe, nie było protestacji w innych grodach położonych blisko Nowogródka: w Brześciu, Mińsku, Oszmianie i Wilnie. Dysponujemy ponadto oryginałem jednej protestacji, która nie wiadomo, gdzie została złożona, może w ogóle nie została aktykowana.

Po nowogródzkim poselskim sejmiku 1756 r. wszystkie znane protestacje znalezione zostały albo w księgach grodzkich nowogródzkich albo w księgach trybunalskich (sejmik gromniczny 1759 r.). Było to najpewniej efektem zaostrenia się walki politycznej w WKsL i umocnienia się w powiecie nowogródzkim stronników „Familii”. Ostra rywalizacja Radziwiłłów z Czartoryskimi

¹⁸ РНБ, АД 126, л. 237-238об.

¹⁹ AGAD, AR, dz. IV, sygn. 640, B. Radziwiłłowa do M.K. Radziwiłła, 25 sierpnia 1750, Słonim, k. 14-16.

²⁰ Z. Zielińska, *Walka „Familii” o reformę Rzeczypospolitej, 1743–1752*, Warszawa 1983, s. 321-323; A. Мацук, *Пінскі соймак у трыбунальскай кампаніі 1750 г.*, [w:] *Матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі „Гісторыя і сучаснасць Пінска (да 910-годдзя першай летатіснай узгадкі горада)”*, Мінск – Пінск 2007, s. 77-93.

²¹ O jego działalności w powiecie orszańskim. A. Мацук, *Грамадска-палітычнае жыццё Вялікага Княства Літоўскага ў часы бескаралеўя 1733–1735 гг.*, Мінск 2020, s. 274, 277-278.

w Nowogródku sprawiała, że począwszy od 1757 r. wszystkie tutejsze sejmiki aż do sejmiku poselskiego w 1762 r. były zrywane i z góry było wiadomo, że nie dojdą do skutku. Ponieważ obie rywalizujące strony zgadzały się na niedojście sejmiku nie było potrzeby udawać się poza Nowogródek i składać protestacje gdzie indziej.

Duża liczba protestacji wobec sejmików nowogródzkich umożliwia analizowanie kwestii, ile osób podpisywało protesty, czy była to tylko drobna i nieutytułowana szlachta czy także miejscowi urzędnicy (Tabela 3).

Najwięcej było protestacji podpisanych przez 1–5 osób: 19. Po 16 było protestów sygnowanych przez 6–10 i 11–15 osób. Protestacji podpisanych przez 1 do 15 osób było łącznie 51, co stanowi ponad połowę wszystkich znanych. Protestacji z 15–20 podpisami było 9, z 21–25 podpisami 11, a z 26–30 tylko 5. Zdecydowanie najliczniejsze grono szlachty protestowało przeciwko trzem sejmikom: 110 osób podpisało protest wobec sejmiku gromnicznego w 1750 r., 109 przeciw poselskiemu w 1746 r. i 105 przeciw gromniczemu w 1747 r.

Wśród podpisujących protesty zwracają uwagę bardzo nieliczne osoby z tytułami. Czterech urzędników nowogródzkich, stronników radziwiłowskich: budowniczy, koniuszy, łowczy i surogator grodzki (czyli trzech tytularnych) sygnowało sprzeciw wobec jednego z rozdwojonych sejmików poselskich w 1756 r. Najwyższym w hierarchii urzędnikiem nowogródzkim podpisującym protest był chorąży, który wraz ze skarbnikiem i łowczym podpisał w 1748 r. protest przeciwko sejmikowi poselskiemu. W jego wyniku posłowie nowogródzcy z tego sejmiku nie byli dopuszczeni podczas rugów na sejmie Rzeczypospolitej. Możemy też rozumieć, że w wielu wypadkach, kiedy protestowali urzędnicy, to te sejmiki były zrywane i dlatego te protestacje nie pozostawiły śladu na piśmie w księgach sądowych.

Pod jedną protestacją maksymalnie znalazło się 110 podpisów, natomiast najwięcej podpisów przeciwko jednemu sejmikowi zebrano w 1750 r., kiedy na 5 sprzeciwach wobec sejmiku gromnicznego znalazło się 330 podpisów. Po odliczeniu powtarzających się osób (niektóre podpisy występują po 2 lub 3 razy, a Jan Liborzaj figuruje pod wszystkimi 5 protestami) pozostaje 224 podpisów. Liczbę tę wypadaloby jeszcze pomniejszyć, ponieważ 12 osób stwierdziło, że podpisali sfabrykowane protesty na prośbę wojewody mściławskiego Jerzego Felicjana Sapiehy, Wiktora i Ignacego Woyniłowiczów, choć nie byli obecni na sejmiku, a niektórzy nawet w Nowogródku. Ponadto 3 spośród owych 12 podpisów (Franciszek Mińkowski, Ludwik Jankowski i Maciej Bierbasz) nie udało się odnaleźć pod kwestionowanymi protestami. Uwzględniając oba przypadki liczba protestujących spada do 215 osób, choć wśród podpisów miały być osoby zupełnie nieznanne i przedstawiciele szlachty słonimskiej. Autorami tych fałszerstw z protestacjami byli wymienieni Marcin Korsak, Niesłuchowscy, Miłewscy i Adam Kiersnowski.

Tabela 3. Liczba podpisów pod protestacjami

Rok	Rodzaje sejmików	Liczba protestującej szlachty (z zaznaczeniem urzędników)	1	2	3
1	2	3			
1736	Gromniczny	60	1753	Gromniczny	1. – 3. 2. – 16.
1736	Relacyjny	15	1754	Gromniczny	1 – 24. 2 – 26. 3 – 32. 4 – 6. 5 – 17.
1737	Gromniczny	110	1754	Poselski	2
1738	Gromniczny	1. – 29 2. – 1	1755	Gromniczny	1. – 1. 2. – 1. 3. – 12. 4. – 13. 5. – 8.
1738	Poselski	26	1755	Gospodarski	6
1740	Poselski	51	1756	Gromniczny	1. – 5. 2. – 8. 3. – 5. 4. – 3. 5. – 14. 6. – 22. 7. – 6. 8. – 23. 9. – 6. 10. – 21.
1741	Gromniczny	24	1756	Poselski	1. – 81 (łowczy, surogator grodzki, koniuszy i budowniczy). 2. – 87 (łowczy, surogator grodzki, koniuszy i budowniczy). 3. – 3. 4. – 5. 5. – 23. 6. – 4. 7. – 5. 8. – 9. 9. – 6. 10. – 41. 11. – 12.
1742	Gromniczny	1. – 7 2. – 31	1758	Gromniczny	15
1744	Gromniczny	26	1758	Poselski	6
1745	Gromniczny	5	1759	Gromniczny	1. – 19. 2. – 17. 3. – 11.
1746	Poselski	1. – 109 2. – 39 (mostowniczy)			
1747	Gromniczny	105			
1748	Gromniczny	1. – 14. 2. – 12. 3. – 7.			
1748	Poselski	1. – 23. 2. – 16. 3. – 14. 4. – 13. 5. – 15 (chorąży, skarbnik, łowczy)			
1750	Gromniczny	1. – 110. 2. – 22. 3. – 78. 4. – 69. 5. – 51.			
1750	Poselski	1. – 30. 2. – 21.			
1751	Gromniczny	1. – 36 (strukczaszcy). 2. – 18. 3. – 22. 4. – 41.			
1752	Gromniczny	1. – 17. 2. – 23. 3. – 17. 4. – 6.			

cd. Tabela 3.

1	2	3
1760	Gromniczny	1. – 10. 2. – 15. 3. – 10. 4. – 6.
1760	Poselski	1. – 12. 2. – 19.
1761	Gromniczny	14
1762	Gromniczny	14

1	2	3
1762	Poselski	1. – 3. 2. – 3. 3. – 5.
1763	Gromniczny	1. – 2. 2. – 7. 3. – 1. 4. – 2.

Źródło: opracowanie własne na podstawie akt przechowywanych w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi (Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі), zob. przypis nr 8.

O losie tego sejmiku miały zdecydować dopiero pertraktacje pomiędzy rywalizującymi frakcjami. Podkanclerz litewski Michał Czartoryski upierał się, żeby wojewoda mściślawski Jerzy Sapieha nie rezygnował ze swego sprzeciwu, szczególnie, że pod protestami było więcej podpisów niż pod kredensami dla deputatów. Do utrzymania protestacji konieczna była obecność Sapiehy na inauguracji Trybunału w Wilnie i jego wsparcie przez jak najliczniejsze grono stronników „Familii” z województwa nowogródzkiego: Chreptowiczów, Woyniłowiczów, Wiażewiczów i Kuncewiczów²². Wszyscy oni, podobnie jak nowogródzki lider „Familii”, Teodor Niezabytowski, zapowiadali swoje przybycie do Wilna. Z tego względu ks. Czartoryski był przekonany, że deputaci nowogródzcy nie wejdą do koła trybunalskiego²³.

O ich dopuszczenie prosił natomiast ks. podkanclerzego hetman Michał Kazimierz Radziwiłł, obiecując, że w żadnym wypadku nie będą ubiegali się o urzędy trybunalskie, gdyż chciał utrzymać deputatów z Nowogródka „nie dla pióra, ale dla honoru”²⁴. Czartoryski także nie wierzył, że hetman podejmie konkurencję o funkcję pisarza dla jednego z deputatów nowogródzkich, bo wobec przewagi sympatyków „Familii” w kole trybunalskim nie ma szans na sukces²⁵. Zgodził się zatem na prośbę Radziwiłła i ten jako wojewoda wileński uznał legalność sejmiku nowogródzkiego, a protesty przeciw niemu za nieważne. Ze swojej strony ks. hetman dotrzymał obietnicy i deputaci nowogródzcy nie pretendowali do funkcji pisarza kadencji ruskiej.

Inny przykład dużej liczby protestujących stanowi sejmik poselski w 1746 r., przeciw któremu 2 protesty podpisało 148 osób. Po odliczeniu 19 powtarzających się podpisów pozostaje ich 129.

²² BN, sygn.. 3285, cz. 1, M. Czartoryski do M.A. Sapiehy, 9 marca 1750, Wołczyn, k. 82-82v.

²³ BN, sygn.. 3285, cz.1, M. Czartoryski do M.A. Sapiehy, 18 marca 1750, Wołczyn, k. 86.

²⁴ BN, sygn.. 3285, cz.1, M. Czartoryski do M.A. Sapiehy, 27 marca 1750, Wołczyn, k.91v; AGAD, AR, dz. IV, sygn. 872, k. 246v.

²⁵ BN, sygn.. 3285, cz.1, M. Czartoryski do M.A. Sapiehy, 9 marca 1750, Wołczyn, k. 82v.

Dla porównania przywołamy inne litewskie sejmiki. Przeciw obradom gromnicznym w Mścislawiu w 1747 r. zaprotestowało 135 osób²⁶. Sprzeciw wobec sejmiku gromnicznego w Grodnie w 1741 r. podpisało 208 osób²⁷. Szlachta żmudzka w 1740 r. oprotestowała najpierw sejmik deputacki, a następnego dnia gospodarski. Pierwszy sprzeciw sygnowało 115 osób, a drugi 124²⁸. W blisko położonym od Nowogródka Słonimiu miejscowa szlachta w liczbie 126 osób zaprotestowała przeciwko sejmikowi gromnicznemu w 1751 r.²⁹ Sejmik nowogródzki nie odbiegał zatem zbyt od wyżej wspomnianych, ale sporą różnicę widać już w porównaniu z trockim. Wedle ustaleń Andrzeja Zakrzewskiego za panowania Augusta III przeciw obradom w Trokach zaprotestowało maksymalnie 46 osób³⁰.

Najwięcej protestacji zostało wniesionych przeciwko nowogródzkiemu gromnicznemu sejmikowi 1756 r. Analizując te podpisy widzimy, że protestacje podpisało razem 107 szlachciców (ponieważ 6 szlachciców podpisało 2 protestacje: Dominik Borodicz, Antoni Chmielewski, Zygmunt Dachnowicz Haciski, Stanisław Świeboda, Ignacy Sidorowicz i Szymon Tarajewicz).

Po nowogródzkim poselskim sejmiku 1756 r. liczba podpisów pod protestacją zmniejszyła się i nie przekraczała 19 (w większości wypadków nawet 15). Było to najpewniej efektem zaostrenia się walki politycznej tak w całym WKsL, jak i w powiecie nowogródzkim. Ostra rywalizacja Radziwiłłów z Czartoryskimi w Nowogródku sprawiała, że począwszy od 1757 r. wszystkie tutejsze sejmiki aż do sejmiku poselskiego w 1762 r. były zrywane. Szlachta miejscowa wiedziała, że nie dojdą do skutku wybory na sejmikach nowogródzkich. Wystarczyło niewiele podpisów pod protestacją, żeby obie strony uznawały sejmik nowogródzki za zerwany.

Większość, bo 57 sejmików zostało oprotestowanych jeszcze tego samego dnia. Następnego dnia wniesiono 19 protestacji, po dwóch dniach – 6, po trzech – 3, po czterech i pięciu – 1, po 16 dniach – 2, po 28 i 33 dniach – 1.

Najdłużej trwało wniesienie protestu przeciw rozdwojonemu sejmikowi poselskiemu w 1756 r. – aż 33 dni, dwie inne protestacje wobec tego sejmiku złożono po 17 dniach. Po 28 dniach dotarł do grodu protest wobec sejmiku poselskiego w 1740 r., tyle że był to odległy gród w Orszy. Były to sytuacje nietypowe i niezwykle dla funkcjonowania sejmiku nowogródzkiego, bo powszechna i przeważająca była praktyka aktykowania protestów tego samego lub następnego dnia (76 z 93 znanych protestacji). Jak najszybsze wniesienie protestacji miało świadczyć o jej legalności.

²⁶ AGAD, AR, dz. II, sygn. 2692, k. 1-3.

²⁷ HIAB, ф. 1722, боніс 1, nr 102, апк. 217-219. Jeszcze jedna kopia ma tylko 8 podpisów szlachty. AGAD, AR, dz. II, sygn. 2588, k. 1-2.

²⁸ LVIA, SA 14534, k. 305-308, 309-311v.

²⁹ LVIA, SA 113, k. 870-871.

³⁰ A. Zakrzewski, *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI-XVIII w....*, s. 113-114.

Tabela 4. Data aktykacji protestacji

Rok	Rodzaj sejmiku	Dzień sejmiku – Dzień wniesienia protestacji
1736	Gromniczny	6 II 1736 – dzień później
1736	Relacyjny	23 X 1736 – 2 dni później
1737	Gromniczny	5 II 1737 – dzień później
1738	Gromniczny	3 II 1738 – 2 protestacje tego samego dnia
1738	Poselski	25 VIII 1738 – 4 dni później
1740	Poselski	22 VIII 1740 – 28 dni później
1741	Gromniczny	6 II 1741 – tego samego dnia
1742	Gromniczny	5 II 1742 – 2 protestacje tego samego dnia
1744	Gromniczny	4 II 1744 – dzień później
1745	Gromniczny	8 II 1745 – dzień później
1746	Poselski	22 VIII 1746 – 2 protestacje 3 dni później
1747	Gromniczny	6 II 1747 – tego samego dnia
1748	Gromniczny	1. 5 II 1748 – 8 II 1748 2. 5 II 1748 – 8 II 1748 3. 5 II 1748 – dzień później
1748	Poselski	19 VIII 1748 – 2 protestacje tego samego dnia, 2 następnego i jedna 2 dni później
1750	Gromniczny	9 II 1750 – jedna protestacja następnego dnia, 3 dwa dni później, jedna bez daty aktykacji
1750	Poselski	23 VI 1750 – jedna tego samego dnia, druga następnego
1751	Gromniczny	8 II 1751 – 3 protestacje tego samego dnia, jedna następnego
1752	Gromniczny	7 II 1752 – 4 protestacje tego samego dnia
1753	Gromniczny	5 II 1753 – jedna protestacja tego samego dnia, druga 2 dni później
1754	Gromniczny	4 II 1754 – 5 protestacji następnego dnia
1754	Poselski	19 VIII 1754 – tego samego dnia
1755	Gromniczny	3 II 1755 – 3 protestacje tego samego dnia, 2 następnego
1755	Gospodarski	4 II 1755 – tego samego dnia
1756	Gromniczny	9 II 1756 – 10 protestacji tego samego dnia
1756	Poselski	23 VIII 1756 – 7 protestacji tego samego dnia, jedna 5 dni później, dwie 17 dni i jedna 33 dni
1758	Gromniczny	6 II 1758 – tego samego dnia
1758	Poselski	21 VIII 1758 – tego samego dnia
1759	Gromniczny	5 II 1759 – 3 protestacje tego samego dnia
1760	Gromniczny	4 II 1760 – 3 protestacje tego samego dnia, jedna następnego
1760	Poselski	25 VIII 1760 – jedna protestacja tego samego dnia, druga następnego
1761	Gromniczny	9 II 1761 – tego samego dnia
1762	Gromniczny	8 II 1762 – tego samego dnia
1762	Poselski	23 VIII 1762 – 3 protestacje tego samego dnia
1763	Gromniczny	7 II 1763 – 4 protestacje tego samego dnia

Źródło: opracowanie własne na podstawie akt przechowywanych w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi (Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі), zob. przypis nr 8.

Rozpatrzmy pytanie: jakie były powody protestacji szlachty na sejmikach? (Tabela 5).

Tabela 5. Powody zgłoszenia protestacji

Rok	Rodzaj sejmiku	Formalny powód protestacji
1	2	3
1736	Gromniczny	Miejsce dyrektora sejmiku chciał zająć marszałek konfederacki.
1736	Relacyjny	Pensja dla komisarzy.
1737	Gromniczny	Postępowanie szlachty, która próbowała wybrać posłów po uniwersale na sejmik elekcyjny i nie zezwoliła na odczytanie listu kanclerza litewskiego Jana Fryderyka Sapiehy.
1738	Gromniczny	<i>Contra totum actum.</i>
1738	Poselski	Wybór dyrektora sejmiku.
1740	Poselski	Działania wojska.
1741	Gromniczny	Wybór dyrektora sejmiku.
1742	Gromniczny	Wybór dyrektora sejmiku.
1744	Gromniczny	Wybór dyrektora sejmiku.
1745	Gromniczny	Wybór dyrektora sejmiku.
1746	Poselski	Wybór na posła Eliasza Mogilnickiego.
1747	Gromniczny	Postępowanie dyrektora sejmikowego, który bez narady nominował deputatów.
1748	Gromniczny	1. Wybór na deputata Antoniego Rdułtowskiego. 2. Wybór dyrektora sejmiku. 3. Wybór deputatów, pomimo wcześniejszego zerwania sejmiku.
1748	Poselski	1. Wybór dyrektora sejmiku. 2. Wybór dyrektora sejmiku. 3. Wybór dyrektora sejmiku. 4. <i>Contra totum actum.</i> 5. <i>Contra totum actum.</i>
1750	Gromniczny	1. Wybór dyrektora sejmiku. 2. Wybór dyrektora sejmiku. 3. <i>Contra totum actum.</i> 4. <i>Contra totum actum.</i> 5. <i>Contra totum actum.</i>
1750	Poselski	1. Wybór na posła Stanisława Korsaka. 2. Wybór dyrektora sejmiku.
1751	Gromniczny	1. Wybór dyrektora sejmiku. 2. Wybór dyrektora sejmiku. 3. Wybór dyrektora sejmiku. 4. Wybór dyrektora sejmiku.
1752	Gromniczny	1. Wybór dyrektora sejmiku. 2. Wybór dyrektora sejmiku. 3. Wybór dyrektora sejmiku. 4. Wybór dyrektora sejmiku.
1753	Gromniczny	1. Wybór dyrektora sejmiku. 2. Wybór dyrektora sejmiku.
1754	Gromniczny	1. Wybór dyrektora sejmiku. 2. Wybór dyrektora sejmiku. 3. Wybór dyrektora sejmiku. 4. Wybór dyrektora sejmiku. 5. Wybór dyrektora sejmiku.
1754	Poselski	Wybór dyrektora sejmiku.
1755	Gromniczny	1. Wybór dyrektora sejmiku. 2. Wybór na deputata Felicjana Daneyki. 3. Wybór dyrektora sejmiku.

cd. Tabela 5.

1	2	3
		4. Wybór dyrektora sejmiku. 5. Wybór dyrektora sejmiku.
1755	Gospodarczy	Wybór dyrektora sejmiku.
1756	Gromniczny	1. Wybór dyrektora sejmiku. 2. Wybór dyrektora sejmiku. 3. Wybór dyrektora sejmiku. 4. Wybór dyrektora sejmiku. 5. Wybór dyrektora sejmiku. 6. Wybór dyrektora sejmiku. 7. Uniemożliwienie rozpoczęcia obrad sejmiku. 8. Postępowanie dyrektora sejmiku, który bez narady nominował deputatów. 9. Postępowanie dyrektora sejmiku, który bez narady nominował deputatów. 10. Wybór dyrektora sejmiku.
1756	Poselski	1. Postępowanie kancelarii grodzkiej, która nie dawała instrukcji królewskich. 2. Nielegalne wybranie na posłów Stanisława Radziwiłła i Ignacego Woyniłowicza i postępowanie kancelarii grodzkiej. 3. Wybór dyrektora sejmiku. 4. Przeciwko temu, że sejmik był zerwany. 5. Przeciwko powtórnemu sejmikowi. 6. Wybór dyrektora sejmiku. 7. Przeciwko powtórnemu sejmikowi. 8. Wybór dyrektora sejmiku. 9. Przeciwko powtórnemu sejmikowi. 10. Wybór dyrektora sejmiku. 11. Wybór na posłów Stanisława Radziwiłła i Ignacego Woyniłowicza poza sejmikiem.
1758	Gromniczny	Wybór dyrektora sejmiku.
1758	Poselski	Wybór dyrektora sejmiku.
1759	Gromniczny	1. Wybór dyrektora sejmiku. 2. Wybór dyrektora sejmiku. 3. Wybór dyrektora sejmiku.
1760	Gromniczny	1. Wybór dyrektora sejmiku. 2. Wybór dyrektora sejmiku. 3. Wybór dyrektora sejmiku. 4. Wybór dyrektora sejmiku.
1760	Poselski	1. Wybór dyrektora sejmiku. 2. Wybór dyrektora sejmiku.
1761	Gromniczny	Zerwanie sejmiku i próby zorganizowania nowego.
1762	Gromniczny	Wybór dyrektora sejmiku.
1762	Poselski	1. Wybór dyrektora sejmiku. 2. Wybór dyrektora sejmiku. 3. Wybór dyrektora sejmiku.
1763	Gromniczny	1. Wybór dyrektora sejmiku. 2. Wybór dyrektora sejmiku. 3. Wybór dyrektora sejmiku. 4. Wybór na deputata łowczego nowogr. Antoniego Tuhanowskiego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie akt przechowywanych w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi (Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі), zob. przypis nr 8.

W latach 1736–1763 większość, bo aż 67 protestacji dotyczyło wyboru dyrektora sejmikowego (często były to protestacje przeciwko wszystkim uchwałom sejmiku wnoszone podczas wyboru dyrektora sejmikowego), co było powszechnym pretekstem do zerwania obrad. Szlachta miała gwarancję, że sejmik nie dojdzie do skutku, jeśli nie dopuszczono do wyboru dyrektora. Jego obranie otwierało możliwość „sklejenia” sejmiku³¹.

Powodem trzech protestów był sprzeciw wobec konkretnych deputatów, a czterech wobec konkretnych posłów (dwa z nich z rozdwojonego sejmiku poselskiego w 1756 r.). W takich wypadkach nie chodziło o uznanie całego sejmiku za nieważny, a tylko wyboru konkretnych deputatów lub posłów.

Powstaje pytanie, na ile skuteczne były te wszystkie protestacje przeciwko sejmikom nowogródzkim.

Na podstawie Tabeli 6 możemy stwierdzić, że za panowania Augusta III protestacje były zanesione przeciwko 22 nowogródzkim gromnicznym sejmikom. W 10 wypadkach te protestacje nie przeszkodziły wybranym na tych sejmikach deputatom. Jeszcze 12 sejmików w wyniku protestów zostało zerwanych (3 razy deputaci nie zostali dopuszczeni do grona trybunalskich sędziów podczas reasumpcji Trybunału Głównego Litewskiego).

Za panowania Augusta III protestacje były zanesione przeciwko 10 nowogródzkim sejmikom poselskim. Wyróżniamy nowogródzki sejmik poselski z 1756 r., który był rozdwojony. Z pozostałych sejmików pięć pomyślnie zakończono i miejscowi posłowie byli na sejmie Rzeczypospolitej. Jeszcze cztery sejmiki w wyniku protestacji zostały uznane za zerwane. Z nich tylko jeden oraz w 1748 r. posłowie nowogródzcy: horodniczy nowogródzki Jan Jabłoński i sędzia grodzki nowogródzki Ignacy Sowicz Korsak, pojechali na sejm Rzeczypospolitej, ale nie zostali dopuszczeni na rugach sejmowych z powodu zanesionych protestacji.

Jeśli spojrzymy na liczbę protestów przeciwko sejmikom, które zakończyły się bezskutecznie, to okaże się, że protestacji przeciwko gromnicznym sejmikom było 29, a poselskich – 9. W sumie jest to 38 protestacji. Jeśli dodamy jeszcze 11 protestacji przeciwko nowogródzkiemu sejmikowi poselskiemu w 1756 r., to już razem będzie 49 protestacji. To ponad połowa wszystkich znanych protestacji przeciwko nowogródzkim sejmikom. Porównując pomyślnie zakończone sejmiki z liczbą protestów (nie licząc nowogródzkiego sejmiku poselskiego 1756 r.), nowogródzkie gromniczne sejmiki z lat 1750, 1755 i 1756 zakończyły się sukcesem (odpowiednio 5, 10 i 5 protestów zanesiono przeciwko nim).

³¹ O takim podejściu szlachty przekonująco świadczy „memoryalik” z korespondencji Łopacińskich. Więcej o tym A. Macuk, *Sejmiki województwa mściławskiego...*, s. 359-360.

Tabela 6. Skuteczność protestacji wobec sejmików nowogródzkich

Rok	Rodzaj sejmiku	Rezultat protestu
1736	Gromniczny	Deputaci nie zostali dopuszczeni do koła podczas inauguracji Trybunału Litewskiego.
1737	Gromniczny	Zerwany
1738	Gromniczny	Skutecznie
1738	Poselski	Skutecznie
1740	Poselski	Zerwany
1741	Gromniczny	Skutecznie
1742	Gromniczny	Skutecznie
1744	Gromniczny	Skutecznie
1745	Gromniczny	Skutecznie
1746	Poselski	Skutecznie
1747	Gromniczny	Deputaci nie zostali dopuszczeni do koła podczas inauguracji Trybunału Litewskiego
1748	Gromniczny	Skutecznie
1748	Poselski	Posłowie zostali na sejmie wyrugowani.
1750	Gromniczny	Skutecznie
1750	Poselski	Skutecznie
1751	Gromniczny	Zerwany
1752	Gromniczny	Zerwany
1753	Gromniczny	Zerwany
1754	Gromniczny	Zerwany
1754	Poselski	Skutecznie
1755	Gromniczny	Skutecznie
1756	Gromniczny	Skutecznie
1756	Poselski	Protesty nie miały znaczenia, bo sejmu nie było.
1758	Gromniczny	Zerwany
1758	Poselski	Zerwany
1759	Gromniczny	Zerwany
1760	Gromniczny	Deputaci nie zostali dopuszczeni do koła podczas inauguracji Trybunału Litewskiego.
1760	Poselski	Zerwany
1761	Gromniczny	Zerwany
1762	Gromniczny	Zerwany
1762	Poselski	Skutecznie
1763	Gromniczny	Skutecznie
Razem	Gromniczne	Skutecznie – 10, Zerwane – 12
Razem	Poselskie	Skutecznie – 5, Zerwane – 5

Źródło: opracowanie własne na podstawie akt przechowywanych w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi (Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі), zob. przypis nr 8.

Tabela 7. Podpisy rodów szlacheckich w protestacjach przeciwko sejmikom

Rody szlacheckie	Ilość podpisów w protestacjach
Tarajewiczowie	78
Czczotowie	53
Bielikowiczowie	48
Dachnowiczowie Haciscy, Saplicowie	37
Milewscy	34
Mogilniccy	31
Miładowscy, Okołowowie	30
Wołczeccy	29
Piaseccy	28
Bułhakowie	26
Płaskowiccy	25
Lisowscy	24
Małuszycy	23
Kondratowiczowie, Rowińscy	20
Niesłuchowscy	19
Hołowniowie, Wołodźkowie, Woyniłowiczowie, Zamoyscy	18
Daszkiewiczowie, Kuncewiczowie, Panfilowiczowie, Pileccy	17
Bereśniewiczowie, Jabłonowscy Snadzczy, Rajeccy, Skuratowiczowie	15
Chmielewscy, Janisławscy, Krzyszyłowscy	14
Brońcowie, Dobrzyńscy	13
Białowescy, Dawidowscy, Korsakowie, Kotłubajowie, Pacynkowie	12
Piotrowiczowie, Przygoccy, Racowie, Świebodowie, Woynowie Jasienieccy, Żmijowscy	11
Liborczałowie, Protasowiczowie, Rymszowie	10

Źródło: opracowanie własne na podstawie akt przechowywanych w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi (Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі), zob. przypis nr 8.

Zostały zerwane dwa sejmiki: nowogródzki gromniczny 1754 r. oraz nowogródzki poselski z 1748 r. (przeciwko każdemu z nich zanesiono po 5 protestacji). Jak widać, nie ma związku między liczbą protestów a uznaniem sejmiku za zerwany. Jak trafnie stwierdził Andrzej Zakrzewski, nie należy jednak przeceniać roli protestacji, w pewnym układzie sił to nie one decydowały o objęciu funkcji, a stanowisko magnata³². To samo na przykładzie sejmiku poselskiego brzeskiego 1756 r. pokazuje Diana Konieczna³³. Możemy powiedzieć, że w tych wypadkach zadecydowało stanowisko magnatów uznające za legalne sejmiki gromniczne z lat 1750, 1755 i 1756 i nielegalne gromniczny sejmik 1754 r. i poselski sejmik 1748 r.³⁴

Jeśli porównamy skuteczność sejmików z liczbą szlachty, która podpisała protestacje przeciwko nim, to nie przeszkodziła protestacja przeciwko nowogródzkiemu sejmikowi poselskiemu 1746 r. (109 podpisów szlachty) oraz nowogródzkim gromnicznym sejmikom 1747 r. (105 podpisów szlachty) i 1750 r. (110 podpisów szlachty). Jednak trzeba podkreślić, że protestacja na nowogródzkim sejmiku poselskim 1746 r. nie była skierowana przeciwko całemu sejmikowi ani wyborowi dyrektora sejmikowego, a jedynie przeciwko wyborowi na posła Eliasza Mogilnickiego. Faktycznie na poselskich rugach w sejmie ta protestacja mogła zaszkodzić tylko jemu. Jednak możemy bez cienia wątpliwości wskazać, że uznanie sejmiku za zerwany nie zależało od liczby szlachty, która podpisała protestację przeciwko niemu.

Oprócz wpływów magnatów często skuteczność protestacji w obliczu prawnych reguł zależała od różnych czynników związanych z lokalną specyfiką sejmiku³⁵. Dla lepszego zrozumienia tego zagadnienia zwróćmy uwagę na główne rody szlacheckie, których członkowie najczęściej podpisywali omawiane protestacje przeciwko sejmikom nowogródzkim.

W sumie mamy 2062 podpisów szlachty pod 93 protestacjami przeciwko sejmikom nowogródzkim. Razem to były podpisy 1147 szlachciców. Zgodnie z tabelą mamy 49 rodów szlacheckich, których przedstawiciele złożyli 1016 podpisów pod protestacjami przeciwko nowogródzkim sejmikom. Więc 1016 podpisów, to więcej niż 88% – na to połowa wszystkich podpisów pod protestacjami. Głównie protestacje podpisywali członkowie rodów należących do drobnej szlachty.

³² A. Zakrzewski, *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII w...*, s. 113.

³³ D. Konieczna, *Ustrój i funkcjonowanie sejmiku brzeskolitewskiego w latach 1565–1763*, Warszawa 2013, s. 68.

³⁴ Z. Zielińska, *Walka „Familii”...*, s. 321-323; A. Мацук, *Пінські соймкі у трибунальській кампанії 1750 г...*, s. 77-93; A. Мацук, *Барацьба магнацкіх групав у ВКЛ...*, s. 393-395, 409-410, 425-430; AGAD, AR, dz. IV, sygn. 640, Barbara Radziwiłłowa do M.K. Radziwiłła, 13 kwietnia 1754, Dzięcioł, k. 91-92.

³⁵ M. Wójciuk, *Przemoc, presja, przekupstwo i konflikty na sejmikach brzeskim i pińskim w dobie saskiej w świetle pamiętników i korespondencji*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2009, t. 6, s. 94.

Za panowania Augusta III wśród protestujących widzimy jednak przedstawicieli rodów wpływowych wśród szlachty nowogródzkiej. Tu można wymienić: Woynilowiczów, Korsaków, Protasowiczów, Kuncewiczów, Daszkiewiczów i Mogilnickich. Inna rzecz, że najczęściej protestacje podpisywali najmniej znaczni ich przedstawiciele. Jednocześnie nie widać wśród protestującej szlachty wpływowych rodzin miejscowych, jak Chreptowiczów, Niesiołowskich, Haraburdów, Niezabytowskich, Rdułtowskich (tylko jeden podpis pod protestacją zostawił Paweł Rdułtowski). Rekordzistami, jeśli chodzi o podpisywanie się pod protestacjami przeciwko nowogródzkiemu sejmikowi byli Tarajewiczowie: 78 podpisów. Następni z kolei Czeczotowie złożyli 53 takie podpisy. Dalej był ród Bielikowiczów z 48 podpisami. To znane rody, które już dawno osiadły w powiecie nowogródzkim, ale stanowiły drobną szlachtę. Do drobnej szlachty zaliczamy i następne trzy rody: Dachnowiczów Haciskich, Sapliców i Milewskich. Analiza spisu rodów, których członkowie najczęściej podpisywali się pod protestacjami, pokazuje, że głównie była to szlachta drobna. Zatem protestacje przeciwko sejmikom nowogródzkim były udziałem drobnej szlachty. Można rzec, że szlachta nowogródzka niczym nie różniła się od szlachty daleko położonego na wschód powiatu rzeczyckiego, gdzie też głównie protestowała szlachta drobna³⁶. Szlachta średnia i magnaci w Nowogródku pozostawali w cieniu i prawie nie było widać ich udziału na protestacjach przeciwko sejmikom nowogródzkim.

W przypadku podpisów konkretnych szlachciców istnieje problem, że mogą to być różne osoby, które mają to samo imię i nazwisko. W niektórych przypadkach można ustalić istnienie dwóch różnych osób na podstawie tego, że te same protestacje podpisało dwóch szlachciców o tym samym imieniu i nazwisku.

W sytuacji Piotra Tarajewicza występuje 5 przykładów, kiedy takie imię i nazwisko było wymienione w jednej protestacji. To znaczy, że było dwóch Piotrów Tarajewiczów. Jerzy Tarajewicz był dwa razy wymieniony w trzech protestacjach. Jeden taki przypadek odnotował Jan Bielikowicz. Nie ulega zatem wątpliwości, że było co najmniej dwóch Piotrów i Jerzych Tarajewiczów oraz Janów Bielikowiczów. Tylko w odniesieniu do Stanisława Lisowskiego nie mamy takich przykładów, gdyż występuje dwa razy w jednej protestacji. Te przykłady pokazują, że w rzeczywistości realna największa liczba znanych podpisów jednej osoby pod protestacjami przeciwko nowogródzkim sejmikom za panowania Augusta III wynosi około 10 podpisów.

³⁶ А. Мацук, *Рэчыцкіі грамаднічыі соймак у 1736–1763 гг.*, [w:] *Рэчыцкіі край. Да 150-годдзя з дня нараджэння Мітрафана Доўнара-Запольскага*, Мінск 2019, s. 293-304.

Tabela 8. Podpisy poszczególnych osób:

Imię i nazwisko	Liczba podpisów	Sejmiki
Jerzy Tarajewicz	15	poselski 1738 (2 razy), gromniczny 1747 (2 razy), gromniczny 1752, gromniczny 1753, gromniczny 1754, poselski 1756, gromniczny 1759, gromniczny 1760, poselski 1760 (2 razy), gromniczny 1761.
Piotr Tarajewicz	15	gromniczny 1752, gromniczny 1753, gromniczny 1755, gromniczny 1756 (2 razy), poselski 1756 (2 razy), gromniczny 1759, gromniczny 1760 (2 razy 2 protestacji), poselski 1760 (2 razy), gromniczny 1761.
Jan Bielikowicz	11	poselski 1748 (2 razy), gromniczny 1750, gromniczny 1751, gromniczny 1754, gromniczny 1756, poselski 1756.
Stanisław Lisowski	11	gromniczny 1748, poselski 1748, gromniczny 1750, gromniczny 1754, gromniczny 1756, poselski 1756, poselski 1760, gromniczny 1761.

Źródło: opracowanie własne na podstawie akt przechowywanych w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi (Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі), zob. przypis nr 8.

Na podstawie analizy 93 protestacji przeciwko sejmikom nowogródzkim wyprowadzono następujące wnioski. Sejmiki nowogródzkie najczęściej były oprotestowywane w skali całego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Protestacje zanoszono przeciwko sejmikom nowogródzkim: gromnicznym – 62, poselskim – 29, gospodarskim – 1, relacyjnym – 1. Wpływ na liczbę protestacji miał fakt, że deputaci nowogródzcy mieli pierwszeństwo w wyborze pisarza kadencji ruskiej w lata parzyste. Skutkowało to protestacjami przeciwko 38 sejmikom gromnicznym. Protestacje przeciwko nowogródzkim sejmikom za panowania Augusta III były aktykowane w księgach grodzkich nowogródzkich, słonimskich, lidzkich, wołkowyskich i pińskich, orszańskich, a też w księgach Trybunału Litewskiego. Najwięcej (52) protestacji było zanesionych do ksiąg nowogródzkiego grodzkiego sądu. Dotyczyły one 22 nowogródzkich sejmików. Protestacji było od jednej do siedmiu przeciwko jednemu sejmikowi. Na drugim miejscu po liczbie protestacji znajdują się księgi Trybunału Głównego Litewskiego – 16 protestacji. Większość protestacji przeciwko nowogródzkim sejmikom gromnicznym w księgach Trybunału Litewskiego w latach nieparzystych tłumaczy się tym, że w Nowogródku odbywała się wówczas ruska kadencja Trybunału Litewskiego. Na trzecim miejscu pod względem liczby protestacji znajduje się sąd grodzki słonimski (12 protestacji). Wszystkie protestacje były zanesione do sądu grodzkiego słonimskiego w okresie 1750–1756 i dotyczyły tylko 5 nowogródzkich sejmików. Do ksiąg grodzkich w Lidzie zanesiono 7 protestacji. Nastąpiło to w latach 1746–1750 i przeciwko 5 nowogródzkim sejmikom.

Powszechnie było zanieśnienie i aktykacja protestacji tego samego dnia lub nazajutrz po odbyciu sejmiku. Dokładniej ten warunek spełnia 76 protestacji z 93 protestacji znanych. To miało świadczyć o legalności protestacji. W tym samym dniu co sejmik nowogródzki zanieśniono i aktykowano 57 protestacji w sądzie grodzkim lub Trybunale Głównym Litewskim. Następnego dnia zanieśniono i aktykowano 19 protestacji przeciwko nowogródzkiemu sejmikowi.

Liczba protestującej szlachty była zróżnicowana: od 1 do 110. Więcej niż połowa (51) protestacji była podpisana przez maksymalnie 15 szlachciców. Najliczniejszymi protestacjami były te przeciwko nowogródzkiemu gromniczemu sejmikom: 1750 r. – 110 podpisów, 1747 r. – 105 podpisów oraz nowogródzkiemu poselskiemu sejmikowi 1746 r. – 109 podpisów. Łącznie najwięcej podpisów szlachty znajduje się pod pięcioma protestacjami przeciwko nowogródzkiemu gromniczemu sejmikowi w 1750 r. – 215 szlachciców. W 1746 r. pod dwiema protestacjami przeciwko nowogródzkiemu poselskiemu sejmikowi swoje podpisy złożyło 129 szlachciców. Pod protestacjami była mała liczba podpisów urzędników. Najwięcej, bo czterech, podpisało protestację przeciwko jednemu z rozdwojonych nowogródzkich sejmików poselskich z 1756 r. Najwyższym urzędnikiem podpisującym protestację przeciwko nowogródzkiemu sejmikowi był nowogródzki chorąży, który wraz ze skarbnikiem i łowczym podpisał w 1748 r. protestację przeciwko poselskiemu sejmikowi.

Większość protestacji dotyczyła wyboru dyrektora sejmikowego – 67. Skutkiem tych protestacji miało być uniemożliwienie uznania za zakończony wyborem posłów lub deputatów. Więc istotnym celem większości protestacji było zerwanie sejmików. Za panowania Augusta III protestacje zanieśniono przeciwko 22 nowogródzkiemu gromniczemu sejmikom. W 10 wypadkach te protestacje nie przeszkodziły wybranym na tych sejmikach deputatom. Jednak 12 sejmików w ich wyniku zostało zerwanych (3 razy deputaci nie zostali dopuszczeni do grona trybunalskich sędziów podczas reasumpcji Trybunału Litewskiego). Za panowania Augusta III protestacje były wnoszone przeciwko 10 nowogródzkiemu poselskiemu sejmikom. Wyróżniamy nowogródzki sejmik poselski z 1756 r., który był rozdwojony. Z pozostałych sejmików 5 pomyślnie zakończono i miejscowi posłowie byli na sejmie Rzeczypospolitej. Pozostałe 4 sejmiki w wyniku protestacji uznano za zerwane.

Przeciwko tym sejmikom, które doszły do skutku, bezskutecznie złożono 49 protestacji. To ponad połowa wszystkich znanych protestacji przeciwko nowogródzkiemu sejmikom. Udało się zatem ustalić, że nie ma związku między liczbą protestacji a uznaniem sejmiku za zerwany. Też nie ma powiązania między liczbą szlachty podpisującej protestację i uznaniem sejmiku za zerwany.

Przedstawiciele 49 rodów szlacheckich złożyli 1016 podpisów pod protestacjami przeciwko sejmikom nowogródzkiemu. Razem 2062 podpisy złożyło 1147 szlachciców. Więc prawie połowa podpisów była złożona przez przedstawicieli

49 rodów szlacheckich. Rekordzistami pod względem składania podpisów byli Tarajewiczowie: 78 wypadków. Następni z kolei Czeczotowie mieli 53 takie podpisy. Dalej był ród Bielikowiczów z 48 podpisami. Zwykle protestacje podpisywali przedstawiciele rodów drobnoszlacheckich. W wypadku podpisów konkretnych szlachciców jest problem, że mogą to być różne osoby, które mają to samo imię i nazwisko. Najwięcej podpisów zostawili: Jerzy i Piotr Tarajewiczowie – po 15 podpisów, Jan Bielikowicz i Stanisław Lisowski – po 11 podpisów. W niektórych wypadkach możemy ustalić istnienie dwóch osób: gdy te same protestacje podpisało dwóch szlachciców o tym samym imieniu i nazwisku. W rzeczywistości realna największa liczba znanych podpisów jednej osoby pod protestacjami przeciwko nowogródzkim sejmikom wynosi około 10 podpisów.

Możemy nawet określić średnią/modelową protestację nowogródzką za panowania Augusta III. Zaniesiona przeciwko wyborowi sejmikowego dyrektora na sejmiku gromnicznym. Była aktykowana w księgach grodzkich nowogródzkich w dniu sejmiku i podpisana przez nie więcej niż 15 szlachciców, między którymi byli głównie przedstawiciele rodów Tarajewiczów (w tym Piotr i Jerzy Tarajewiczowie), Czeczotów i Bielikowiczów (w tym Jan Bielikowicz) i nie było żadnego urzędnika. Celem tej protestacji było zerwanie tego sejmiku gromnicznego.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD), Archiwum Radziwiłłów (AR), dz. II, sygn. 2588.

AGAD, AR, dz. II, sygn. 2692.

AGAD, AR, dz. II, suplement 946 (5).

AGAD, AR, dz. IV, sygn. 640.

AGAD, AR, dz. IV, sygn. 872.

AGAD, AR, dz. V, sygn. 12424, cz. I.

AGAD, Zbiór Czołowskiego, sygn. 574.

Akta sejmiku kowieńskiego z lat 1733–1795, wydała Monika Jusupović, Warszawa 2019.

Biblioteka Narodowa, sygn. 3285, cz. I.

Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1697–1794): Spis, red. A. Rachuba; oprac.: A. Rachuba, P.P. Romaniuk, przy współpr. A. Macuka i J. Aniszczewki, Warszawa 2004.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių skyrius, f. 119, b. 141.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA), Senieji aktai (SA) 91.

LVIA, SA 95.

LVIA, SA 113.

LVIA, SA 116.

LVIA, SA 119.

LVIA, SA 121.

LVIA, SA 125.

LVIA, SA 127.

LVIA, SA 129.

LVIA, SA 132.

LVIA, SA 4750.

LVIA, SA 4751.

LVIA, SA 4752.

LVIA, SA 5961.

LVIA, SA 13919.

LVIA, SA 14534.

LVIA, f.1135, ap.14, b.32.

Российский государственный архив древних актов, ф. 1463, дело 1082 // Rossijskij gosudarstvennyj arhiv drevnih aktov, f. 1463, delo 1082.

Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (НГАБ), ф. 1710, вопіс 1, nr 14 // Nacyâna-
l'ny gistoryčny arhiŭ Belarusi (NGAB), f. 1710, vopis 1, nr 14.

НГАБ, ф. 1710, вопіс 1, nr 15 // NGAB, f. 1710, vopis 1, nr 15.

НГАБ, ф. 1722, воп. 1, nr 102 // NGAB, f. 1722, vopis 1, nr 102.

НГАБ, ф. 1722, вопіс 1, nr 104a // NGAB, f. 1722, vopis 1, nr 104a.

НГАБ, ф. 1722, вопіс 1, nr 104b // NGAB, f. 1722, vopis 1, nr 104b.

НГАБ, ф. 1722, вопіс 1, nr 106 // NGAB, f. 1722, vopis 1, nr 106.

НГАБ, ф. 1722, вопіс 1, nr 108 // NGAB, f. 1722, vopis 1, nr 108.

НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 12 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 12.

НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 13 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 13.

НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 14 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 14.

НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 19 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 19.

НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 20 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 20.

НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 22 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 22.

НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 23 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 23.

НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 24 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 24.

НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 25 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 25.

НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 27 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 27.

НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 28 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 28.

НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 29 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 29.

- НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 30 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 30.
НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 32 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 32.
НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 33 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 33.
НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 34 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 34.
НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 35 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 35.
НГАБ, ф. 1730, вопіс 1, nr 36 // NGAB, f. 1730, vopis 1, nr 36.
НГАБ, ф. 1731, вопіс 1, nr 25 // NGAB, f. 1731, vopis 1, nr 25.
НГАБ, ф. 1733, вопіс 1, nr 37 // NGAB, f. 1733, vopis 1, nr 37.
НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 38 // NGAB, f. 1737, vopis 1, nr 38.
НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 40 // NGAB, f. 1737, vopis 1, nr 40.
НГАБ, ф. 1737, вопіс 1, nr 41 // NGAB, f. 1737, vopis 1, nr 41.
Российская национальная библиотека, Автографы Дубровского, nr 126 // Rossijskaâ nacional'naâ biblioteka, Avtografy Dubrovskogo, nr 126.

Opracowania

- Anusik Z., Stroynowski A., *Radziwiłłowie w epoce saskiej. Zarys dziejów politycznych i majątkowych*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica” 1989, nr 33.
- Jurgaitis R., *Nuo bajoriškosios savivaldos iki parlamentarizmo: Vilniaus seimelio veikla 1717–1795 m.*, Vilnius 2016.
- Karkucińska W., *Anna z Sanguszków Radziwiłłowa*, Warszawa 2000.
- Konieczna D., *Ustrój i funkcjonowanie sejmiku brzeskolitewskiego w latach 1565–1763*, Warszawa 2013.
- Lesiński J., *Spory o dobra neuburskie*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 1996, t. 6.
- Macuk A., *Radziwiłłowie jako posłowie na sejmy Rzeczypospolitej w czasach panowania Augusta III*, [w:] *Wokół Sobieskich i Radziwiłłów. Prestiż, przejawy pobożności, działalność polityczna*, red. J. Pietrzak, Nieborów-Arkadia 2020.
- Macuk A., *Sejmiki województwa mściławskiego za panowania Augusta III*, [w:] *Unie między państwowe, parlamentaryzm i samorządność Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, red. W. Uruszczak, Z. Noga, M. Zwierzykowski, K. Fokt, Warszawa 2020.
- Macuk A., *Wybór pisarzy Trybunału Wielkiego Księstwa Litewskiego w latach 40. XVIII w.*, [w:] *Rzeczpospolita państwem wielu narodowości i wyznań XVI–XVIII wiek*, red. A. Filipczuk-Kocur, T. Ciesielski, Warszawa – Opole 2008.
- Wójciuk M., *Przemoc, presja, przekupstwo i konflikty na sejmikach brzeskim i pińskim w dobie saskiej w świetle pamiętników i korespondencji*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2009, t. 6.
- Zakrzewski A., *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII w. Ustrój i funkcjonowanie: sejmik trocki*, Warszawa 2000.
- Zielińska Z., *Walka „Familii” o reformę Rzeczypospolitej, 1743–1752*, Warszawa 1983.

- Мацук А., «Несрываемыя» и «успешные» сеймики в Великом княжестве Литовском во время правления Августа III, [w:] XVIII amžiaus studijos, t. 1: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: tarp tradicijų ir naujovių, sud. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius 2015 // Macuk A., «Nesryvaimieji» «uospesnyje» sejmiki v Velikom knažestve Litovskom vo vremâ pravleniâ Avgusta III, [w:] XVIII amžiaus studijos, t. 1: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: tarp tradicijų ir naujovių, sud. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius 2015.
- Мацук А., Апазіцыя Радзівілам на наваградскіх соймаках 1736–1763 гг., [w:] Наваградчына ў гістарычна-культурнай спадчыне Еўропе (да 600-годдзя Грунвальдскай бітвы), Мінск 2010 // Macuk A., Апазіцыя Радзівілам на наваградскіх соймаках 1736–1763 гг., [w:] Navagrudчына ў гістарычна-кул’турнай спадчыне Еўропе (да 600-goddzâ Grunval’dskej bitvy), Minsk 2010.
- Мацук А., Барацьба магнацкіх групавак у ВКЛ (1717–1763 гг.), Мінск 2010 // Macuk A., Barac’ba magnackih grupovak u VKL (1717–1763gg.), Minsk 2010.
- Мацук А., Наваградскія пасольскія соймакі 1756 г., „Архіварыус” 2015, Выпуск 13 // Macuk A., Navagradskiâ pasol’skiâ sojmiki 1756 g., „Arhivaryus” 2015, Vypusk 13.
- Мацук А., Паслы ад павятовых соймакаў ВКЛ на сойм Рэчы Паспалітай 1756 г., [w:] Украіна крізь вікі: Збірник наукових праць на пошану акадэміка НАН Украіны професора Валерія Смоля, Київ 2010 // Macuk A., Paslyad pavatovoh sojmikaj VKL na sojm Rěcy Paspalıtaj 1756 g., [w:] Ukraïna kriz’ viki: Zbïrnik naukovih prac’ na pošanu akademika NAN Ukraïni profesora Valeriâ Smoliâ, Kiïv 2010.
- Мацук А., Паслы з ВКЛ на сойм Рэчы Паспалітай 1735 г., „Гісторыка-археалагічны зборнік” 2017, Выпуск 32 // Macuk A., Pasly z VKL na sojm Rěcy Paspalıtaj 1735 g., „Gïstoryka-arhealagïchny zbornik” 2017, Vyp. 32.
- Мацук А., Пінскі сойм ік у трыбунальскай кампаніі 1750 г., [w:] Матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі „Гісторыя і сучаснасць Пінска (да 910-годдзя першай летапіснай узгадкі горада)”, Мінск – Пінск 2007 // Macuk A., Pïnskï sojmik u trybunal’skaj kampanii 1750 g., [w:] Matèryâly navukova-praktyčnaj kanferèncyi “Gïstoryâ i sučasnasc’ Pïnska (da 910-goddzâ peršaj letapïsnaj uzgadki gorada)”, Mïnsk – Pïnsk 2007.
- Мацук А., Грамадска-палітычнае жыццё Вялікага Княства Літоўскага ў часы бескаралеўя 1733–1735 гг., Мінск 2020 // Macuk A., Gramadska-palıtıçnae žıscë Vâlıkaga Knâstva Lıtoũskaga ў časy beskaraleũâ 1733–1735 gg., Mïnsk 2020.
- Мацук А., Планы магнатскіх групіровак на выбіральныя кампаніі в правленіе Августа III, [w:] XVIII amžiaus studijos, t. 7: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Giminė. Bendrija. Grupuoė, sud. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius 2020 // Macuk A., Planu magnatskih grupirovok na izbiratel’nye kampanii v pravlenie Avgusta III, [w:] XVIII amžiaus studijos T. 7: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Giminė. Bendrija. Grupuoė, sud. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius 2020.

- Мацук А., *Радзівілы і справа аб “нойбургскіх ўладаннях” у 1730–1740-я гады*, „Беларускі гістарычны часопіс” 2005, nr 3 // Macuk A., *Radzivily i sprava ab “nojburgskih uladannâh” u 1730–1740-â gady*, „Belaruskì gìstaryčny časopis” 2005, nr 3.
- Мацук А., *Рух пасэсараў „нойбургскіх уладанняў”*, „Геральд Litherland” 2007, nr 17 // Macuk A., *Ruh pasésaraŭ “nojburgskih uladannâŭ”*, „Gerald Litherland” 2007, nr 17.
- Мацук А., *Рэчыцкі грамнічны соймак у 1736–1763 гг.*, [w:] *Рэчыцкі край. Да 150-годдзя з дня нараджэння Мітрафана Доўнара-Запольскага*, Мінск 2019 // Macuk A., *Rëčycki gramničny sojmik u 1736–1763 gg.*, [w:] *Rëčycki kraj. Da 150-goddžâ z dnâ naradžènnâ Mitrafana Doŭnara-Zapol’skaga*, Minsk 2019.
- Мацук А., *Фінансава-арганізацыйнае забеспячэнне дзейнасці павятовых соймакаў 1756–1757 гг.: новыя крыніцы*, „Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук ” 2019, nr 1 // Macuk A., *Finansava-organizacyjnae zabespáčènnè dzejnasci pavâtovyŭ sojmikaŭ 1756–1757 gg.: novyâ krynicy*, „Vesci Nacyânal’naj akadèmiï navuk Belarusi” 2019, Seryâ humanitarnyŭ navuk, nr 1.

STRESZCZENIE

Protestacje przeciwko nowogródzkim sejmikom za panowania Augusta III (1736–1763)

Za panowania Augusta III odnaleziono 93 protestacje przeciwko sejmikom nowogródzkim. To największa liczba protestacji przeciwko sejmikom jednego powiatu w skale całego Wielkiego Księstwa Litewskiego za panowania Augusta III. Protestowano przeciwko wszelkiego rodzaju sejmikom, najczęściej przeciwko gromnicznym (deputackim) i poselskim. Celem protestacji było zerwanie sejmiku, dlatego najczęściej protestacji dotyczyło wyboru dyrektora sejmikowego. Stwierdzono, że protestacje najczęściej wnoszone były w dniu sejmiku lub w dniu następnym. Protestacje te najczęściej były aktykowane w sądzie grodzkim w Nowogródku. Protestacje nowogródzkie wyróżniają się tym, że ich aktykacja w księgach Trybunału Litewskiego znalazła się na drugim miejscu pod względem częstotliwości. Protestacje przeciwko sejmikowi nowogródzkiemu zostały również wpisane do ksiąg grodzkich sądów w Słoniemiu, Lidzie, Wołkowysku i Orszy. Liczba protestującej szlachty wahała się od 1 do 110, w większości wypadków od 1 do 15 szlachciców. Podpisy przedstawicieli 49 rodów szlacheckich razem daje ponad 88% wszystkich podpisów. Zdecydowaną większość stanowili przedstawiciele drobnej szlachty. Wśród nich najczęściej występowały rody: Tarajewiczów, Czeczotów, Bielikowiczów, Dachnowiczów Haciskich,

Sapliców i Milewskich. Najwięcej podpisów (około 10 protestacji) złożyli Piotr i Jerzy Tarajewiczowie, Jan Bielikowicz i Stanisław Lisowski. Pod protestacjami była niewielka liczba podpisów urzędników. 4 urzędników podpisało protestację przeciwko jednemu z dwóch sejmików poselskich alternatywnych w Nowogródku w 1756 r. Najwyższym urzędnikiem, który podpisał protestację przeciwko sejmikowi nowogródzkiemu, był chorąży nowogródzki, który wraz ze skarbnikiem i łowczym podpisał w 1748 protestację przeciwko sejmikowi poselskiemu. W rezultacie 12 z 22 oprotestowanych sejmików gromnicznych zakończyło się bez sukcesu, a z 10 oprotestowanych sejmików poselskich 5 zakończyło się bez sukcesu. Udało się ustalić, że nie ma związku między liczbą protestacji a uznaniem sejmiku za zerwany. Nie ma też związku między liczbą szlachty, która podpisała protestację a uznaniem sejmiku za zerwany. Protestacja przeciwko sejmikowi nowogródzkiemu za panowania Augusta III wyglądała następująco: została ogłoszona przeciwko wyborowi dyrektora na sejmiku gromnicznym, została wpisana w dniu sejmiku do ksiąg nowogródzkiego grodzkiego sądu i podpisana przez nie więcej niż 15 szlachciców. Nie było wśród nich ani jednego urzędnika, ale głównie podpisali przedstawiciele rodów Tarajewiczów (wśród nich były Jerzy i Piotr), Czeczotów i Bielikowiczów (wśród nich był Jan). Celem protestacji było zerwanie sejmiku.

SUMMARY

Protestations Against Novogrudok Sejmiks During August III's Reign (1736–1763)

Research revealed 93 protestations against the Novogrudok sejmiks during August III reign. This is the largest number of protests against the sejmiks of one povet in the entire Grand Duchy of Lithuania during August III's reign. All types of sejmiks were protested, and most often gromniczny (deputy) and embassy ones. The protestations purpose was to disrupt the sejmik and therefore most of the protestations were against the sejmik director election. It was identified that the protestations were most often brought on the sejmik day or the next day. These protestations were usually entered in the Novogrudok grodsky court. Novogrudok protestations are distinguished by the fact that their inscription in the books of the Tribunal of the Grand Duchy of Lithuania was in second place in terms of frequency. Also, protestations against the Novogrudok sejmik were included in the grodsky court books in Slonim, Lida, Volkovysk and Orsha. The number of protesting gentry ranged from 1 to 110, and in most cases it was from 1 to 15 gentry. Representatives of 49 gentry families put more than 88 percent of all signatures under the protestations against Novogrudok sejmiks. The vast majority of these were representatives of the petty gentry. Among them, most often representatives of the Taraevichs, the Czeczets, the Bielikovichs, the Dahnovich Hatsiskiys, the Saplitsys and the Milevskys. Some gentry signed more than one protestations. Piotr and Jerzy Taraevich, Jan Bielikovich and Stanislav Lisovsky signed about 10 protestations. Under the protestations there was a small number of

uryadniks, (officers) signatures. Most of them, 4 uryadniks, signed a protest against one of the two alternative sejmiks in Novogradok in 1756. The highest uryadnik who signed the protestation against the sejmik was the Novogradok horuzhy, who, together with the skarbnik (treasury) and lovchy (hunter), signed a protestation against the embassy sejmik in 1748. As a result, 12 out of 22 gromnichny sejmiks that were protested ended in vain, and among the 10 embassy sejmiks that were protested – 5. It was possible to establish that there is no connection between the number of protestations and the recognition of the sejmik as disrupted. There is also no connection between the number of gentry who signed the protestations and the recognition of the sejmik as disrupted. A typical protest against the Novogradok sejmik during August III reign looked in the following way. It was announced against the director election at the gromnichny sejmik. It was entered on the day of the sejmik in the Novogradok Grodsky court books and signed by no more than 15 gentry. There was not a single sergeant among them, but mainly representatives of the Taraevichs (among them Jerzy and Piotr Taraevichi), the Czeczets and the Bielikovichs (among them Jan Bielikovich). The purpose of the protest was to disrupt the sejmik.